

İBN TEYMİYE’NİN EHÂDÎSİ’L-KUSSÂS ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE RİVAYETLERİ KABUL VE RED KRİTERLERİ

Yard. Doç. Dr. Muhammet YILMAZ*

Herhangi bir hadîse zayıf ya da sahih hükmünü verebilmek için, o hadîse ait bir senedin bulunması zorunlu ise de, bunun yeterli olmayıp, daha başka şartların olması gerektiği bilinen bir husustur. Hadîs ilmi açısından bir rivayette isnadın bulunmaması, nakledilen bilginin sahibine nispetini değersiz hâle getirdiğinden, isnadı olmayan bir sözün Rasûlullah’a nispet edilmesinin de elbette hiçbir kıymeti yoktur. Buradan hareketle hadîs tenkitçileri bir hadîsin sahih ya da zayıf olduğunu tespit edebilmek için öncelikle isnadın bulunmasını daha sonra da isnaddaki ravilerin durumlarının araştırılmasını gerekli görmüşlerdir. Ancak sadece bu araştırma yeterli görülmemiş, isnad ile birlikte isnadın varlığına esas teşkil eden metnin de muhteva bakımından İslamî öğretilere ters düşmemesi gerektiği, aksi takdirde sened ne kadar sağlam olursa olsun, o metnin kabul edilemez olduğu da vurgulanmıştır. Buna bağlı olarak bir hadîsin sahih olabilmesinin, mutlak surette hem sened hem de metin açısından bir problem taşımamasına bağlı olduğu hükmüne varılmıştır.

---

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı.

Bir hadîsin sıhhati tespit edilirken, isnadının sağlamlığı yanında metnin de İslâm'ın temel ilkelerine uygun olup olmadığının daha sahâbe döneminde sorgulanmaya başladığına dair örnekler vardır. Bedruddîn ez-Zerkeşî tarafından *el-İcâbe li İrâdi mâ'stedrekethu 'Aîşe 'alâ's-Sahâbe* adıyla telif edilen ve Bünyamin Erul tarafından "*Hz. Aîşe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*" (Kitâbiyât, Ankara 2000) ismiyle dilimize kazandırılan önemli çalışmada yer alan rivayetler bunun en somut göstergesidir.

Sahâbe döneminde başlayan bu tenkit faaliyetleri daha sonraki dönemlerde de gelişerek devam etmiş, rivayetleri hem sened hem de metin açısından kritik eden çok sayıda ilim adamı yetişmiştir.

Takıyyüddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiye (ö. 728/1328) söz konusu alimler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada onun *Ehâdisü'l-Kussâs*¹ adlı eseri çerçevesinde rivayetleri hadis tekniği açısından nasıl tenkide tabi tuttuğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Amacımız bu eserde yer alan her bir rivayetin sahih ya da zayıf olduğunu tespit etmek olmadığı gibi İbn Teymiye'nin hadis tenkit kriterlerinin geçerliliğini tartışmak da değildir. Zira böyle bir araştırma yapmak, bizim bu çalışmamızın sınırlarını aşacak niteliktedir. Buradan hareketle biz bu çalışmada rivayetlerin sahihini sakfından ayırırken İbn Teymiye'nin takip ettiği yöntemi deskriptif olarak ortaya koyma gayreti içinde olacağız.

İbn Teymiye'nin, *Ehâdisü'l-Kussâs* isimli eserinde rivayetleri değerlendirirken genel olarak şu kriterleri göz önünde bulundurduğu söylenebilir:

Rivayetin (1) Kur'ân'a, (2) Sahih Sünnete, (3) Tarihi olaylara, (4) Akla, mantığa, duygu ve tecrübeye uygunluğu; (5) Rivayetin İsrâiliyyat kaynaklı olup olmaması, (6) Hadîs alimlerince nakledilip nakledilmemesi, (7) Meşhur İslâmî

¹ Biz bu çalışmamızda söz konusu eserin Ahmed Abdullah Bâcûr tarafından iki yazma nüshası karşılaştırılarak 1413/1993 tarihinde ed-Dâru'l-Mısriyyetü'l-Lübnâniyye (Kahire) tarafından neşredilen baskısını esas aldık. Aynı eser Muhammed Lutfi es-Sabbâğ tarafından tahkik edilerek 1408/1988 tarihinde el-Mektebü'l-İslâmî (Beyrut) tarafından yayımlanmıştır. Kaynaklarda *el-Ehâdisü'd-Daîfe ve'l-Mevzû'a* adıyla da İbn Teymiye'e atfedilen eser, bu isimle de Meccî Fethî es-Seyyid tarafından tahkik edilerek 1410/1989 tarihinde Dâru's-Sahâbe li't-Türâs tarafından basılmıştır.

eserlerde bulunup bulunmaması, (8) Sened açısından problem taşıyıp taşıyımaması (9) Hz. Peygamber sözü olarak biliniş bilinmemesi, (10) Sahâbe, Tabiûn veya Selef alimlerinden birinin sözü olup olmaması.

1-Rivayetin Kur'ân'a Uygunluğu

Bilindiği üzere, gerçekte Hz. Peygamber'e ait bir hadîsin Kur'ân'a muhalif olmasından ya da böyle bir ihtimalden bahsetmek söz konusu olamaz. Buradan hareketle bir hadîsin sahih ya da uydurma olduğunu tespit etmek gayesiyle Kur'an'a başvurmak, başka bir deyişle, hadîsi Kur'ân'a arz etme yöntemi, metin tenkidi yönteminin en önemli kriteri olarak kabul edilmektedir.² Başta sahâbe olmak üzere birçok alim bu yönteme müracaat etmişlerdir. İşte bu alimlerden biri durumundaki İbn Teymiye de Hz. Peygamber'den nakledildiği ifade edilen bazı rivayetleri Kur'an'a arz etmiş, Kur'an'a uygun olan rivayeti kabul ederken, uygun olmayanları da reddetmiştir.

a) Sahâbeye Sövmenin Bağışlanmayacak Bir Günah Olduğu Rivayeti

Bazı kişilerin "sahabeye söven kimseler, tövbe etmiş dahi olsalar Allah bunların tövbelerini kabul etmeyecektir." şeklinde bir görüşe sahip olduklarını ifade eden İbn Teymiye, bu görüşün dayanağının Hz. Peygamber'den rivayet edildiği ileri sürülen "*Ashâbıma sövmek bağışlanmayan bir günahdır.*"³ şeklindeki haber olduğunu kaydetmekte ve bu görüşte olanlara şöyle cevap vermektedir: "Bu rivayet, Hz. Peygamber adına uydurulmuş bir yalandır. Hiçbir alim bunu rivayet etmediği gibi, hiçbir güvenilir kitapta da yer almamaktadır. Ayrıca bu rivayet,

² Hadîslerin Kur'an'a arzı melesi, bu konuda Hz. Peygamber'den nakledilen bir rivayete dayanmakla birlikte, bu rivayetın kendisinin sahih olup olmadığı da tartışma konusu olmuştur. Bu konuda Ahmet Keleş tarafından *Hadîslerin Kur'ân'a Arzı*, (İnsan Yayınları, İstanbul 1999) adlı müstakil bir çalışma da yapılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münif* s. 80 vd; Zerkeşî, *Hz. Aişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler*, s. 35 vd. ed-Dümeynî, *Hadîs'te Metin Tenkidi Metodları*, s. 102 vd.; Selahattin Polat, *Hadîs Araştırmaları*, s. 186-187; Kamil Çakın, "Hadîslerin Kur'ân'a Arzı Meselesi", s. 237-262; M. Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadîs Metodolojisi*, s. 185 vd.

³ Geniş bilgi için bkz. İbn Arrak, *Tenzihü's-Şerî'a*, I, 320; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s.92; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 218; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 444.

"Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını (günahları) dilediği kimse için bağışlar (Nisa, 48)." ayetine de muhaliftir."⁴

Müellif burada ashaba küfretmenin günah olup olmasını değil, bu durumun "bağışlanamaz" olarak nitelendirilmesine dikkat çekmekte, Kur'ân'a aykırı kısmın da burası olduğunu ifade etmektedir.⁵ Ona göre Ebû Bekir, Ömer, Osman ya da Ali gibi ileri gelen sahâbilerden birine sövmekle, diğer sahâbîlere sövmek arasında bir fark yoktur ve bu büyük bir günahdır. Zira Sahihayn'da Hz. Peygamber'in, "Ashabıma sövmeyin. Allah'a yemin ederim ki, sizden birisi Uhud dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin ya da birinin yarısının faziletine erişemez."⁶ buyurduğu yer almaktadır.⁷

b) Hz. Peygamber'in Allah'tan; Mü'minlerin de Hz. Peygamber'den Olduğu Rivayeti

İbn Teymiye "Ben Allah'tanım; müminler de bendendir"⁸ şeklindeki rivayetin bu metinle Hz. Peygamber'e aidiyetinin bilinmediğini kaydettikten sonra Kitap ve Sünnet'te mü'minlerin bir kısmının yine bir kısmından olduğunu ifade edildiği belirtir ve şöyle der: "Kur'ân'da 'bir kısmınız, bir kısmınızdansınız (Kadın erkek, hepininiz birsiniz) (Âl-i İmrân 3/195)." buyurulmuş, Hz. Peygamber de Es'arf kabilesine, "Onlar benden, ben de onlardanım."⁹ demiştir. Yine Hz. Peygamber

⁴ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 81; *Mecmû'ü Fetâvâ*, XVIII, 381.

⁵ Eserin muhakkiki, bu rivayetin, diğer yazma nüshada "Şeyhulislâm'ın 'Allah kendisine ortak koşanları bağışlamaz' ayetine muhalif olduğu gerekçesiyle hadîsi yalanlaması" başlığı altında ele alındığını açıklamaktadır. (a.g.e., s. 81, dipnot: 1)

⁶ *Buhârî*, Fedâilü'l-Ashâb, 5 (IV, 195); *Müslim*, Fedâilü's-Sahâbe, 221 (II, 1967).

⁷ İbn Teymiye, *Minhâcü Sünneti'n-Nebeviyye*, IV, 469. Ayrıca bkz. *es-Sârimü'l-Meslûl*, III, 1082.

⁸ Sehâvî, İbn Hacer'in bu rivayet hakkında "uydurma bir yalandır" dediğini kaydettikten sonra, Zerkeşî, bazı hadîs alimlerinin, böyle bir metnin Hz. Peygamber'e aidiyetinin bilinmediğini söylediklerini ifade etmekte, daha sonra da bu rivayetle ilgili İbn Teymiye'nin izahlarını aynen sunmaktadır (*et-Tezkira*, s. 189) Ayrıca bkz. Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 98; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 39; İbn Deyba, *Temyîzü't-Tayyib*, s. 36; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 402;

⁹ *Buhârî*, Meğâzî, 74 (V, 121); *Müslim*, Fedâilü's-Sahâbe, 167 (II, 1944 no: 2500).

Hiz. Ali için, “*Sen benden, ben de sendenim.*”¹⁰ buyurmuştur. Hüseyin için de, “*Bu benden; ben de bundanım.*”¹¹ demiş ve bu rivayetler sahih kaynaklarda yer almıştır. Buna göre “*Ben Allah’tanım; müminler de bendendir.*” şeklindeki rivayet hem Kitap hem Sünnet’e muhaliftir.¹²

Müellif, gerek Hiz. Peygamber’e ulûhiyet atfedilmesine ilişkin bu rivayetin ve gerekse çalışmamızda ayrıca üzerinde durduğumuz, “*Hiz. Ömer’in, Hiz. Peygamberle Hiz. Ebû Bekir arasında geçen konuşmaları anlamadığı*” şeklindeki, hadîs olarak zikredilen bir takım rivayetlerin, bunları uyduranlar için Cehennem’i hazırlayan düzmece haberler olduğuna dikkat çekmekte, ayrıca İslam alimleri arasında bu tür rivayetlerin yalan olduğunda şüphe bulunmadığını da vurguladktan sonra şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: “Her kim bu tür rivayetlerin sahih olduğuna inanırsa, bu inanış onu İslam dışına çıkarır ve o kişinin mutlaka tövbe etmesi gerekir Bunlar, aslı olmayan, hiçbir İslamî eserde de yer almayan rivayetlerdir. Ayrıca Allah ve Rasûlüne inanan hiçbir kişi bunları rivayet etmemiştir.”¹³

Bir başka rivayete göre de Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Yüce Allah kıyamet gününde fakirlerden özür dileyerek şöyle diyecektir: ‘İzzet ve celalime and olsun ki, dünya nimetlerini, katımda değersiz olduğunuz için sizden esirgemedim. Bilakis bugün sizin değerinizi yükseltmek istedim. Size bir ekmeğe parçası ihsan eden, yahut bir yudum su içiren veyahut bir hurka giydiren kimselere yönelin. Onları Cennet’e girdirin.*”¹⁴ Müellif, bu rivayeti Kur’ân, Sünnet ve İcmaya aykırı

¹⁰ İbn. Hanbel, *Müsned*, I, 115; *Tirmizî*, Menâkıb, 21 (VI, 635); İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 229; Hâkim, *Müstedrek*, III, 130; Beyhakî, *Sünen*, VIII, 5, 6.

¹¹ İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 172; *Tirmizî*, Menâkıb, 31 (V, 658); *İbn Mâce*, Mukaddime, 11 (I, 51); İbn Hibbân, *Sahih*, XVI, 428; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, III, 32, 33; XXII, 273-274; Hâkim, *Müstedrek*, III, 194.

¹² İbn Teymiye, *Ehâdîsü’l-Kussâs*, s. 36; Geniş bilgi için bkz. *Mecmû’u Fetâvâ*, XI, 72, 73.

¹³ İbn Teymiye, *Mecmû’u Fetâvâ*, XI, 72.

¹⁴ Bu ve yakın metinlerle nakledilen rivayetlerin batıl olduğu ile ilgili olarak bkz. Sehâvî, *el-Mekâsîd*, 16; Aclûnî, *Kesfü’l-Hafâ*, I, 37-38.

görmekte ve hiç bir hadîs alimi tarafından rivayet edilmediğini kaydettikten sonra yalan ve batıl bir rivayet olduğunu belirtmektedir.¹⁵

c) Fakirlerle Evlenenleri Allah'ın Zenginleştirmesi Rivayeti

Fakirlerle evlenenleri Allah'ın zenginleştireceğinin ifade edildiği, “*Fakirlerle evleniniz ki, Allah da sizi zenginleştirsin.*”¹⁶ şeklindeki rivayetin hadîs olarak bilinmemekle birlikte, “...*Eğer bunlar fakirler iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir* (Nur 24/32)” ayetine uygun olduğunu kaydeden İbn Teymiye, böylece Hz. Peygamber'in sözü olmayan bir rivayetin de pekala Kur'ân'a arz edilebileceğini göstermiş olmaktadır.¹⁷ Buna göre bu rivayet hadis olmamakla birlikte Kur'an'a da aykırı değildir.

2- Rivayetin Sahih Sünnete Uygunluğu

Bir haber ya da hadîsin Hz. Peygamber'den sahih olarak geldiği kabul edilen diğer hadîslere uygun olup olmaması da metin tenkidi kriterlerinden birisidir. Eğer bir konuda Hz. Peygamber'den nakledilen bir hadîs, Hz. Peygamber'den aynı konuda nakledilmiş sahih sünnete aykırı ise, bu hadîsin uydurma olduğuna hükmedilir.¹⁸

Rivayete göre Hz. Peygamber, “*Allahım! Beni, bana en sevimli olan yerden çıkardın ve kendine en sevimli olan yere yerleştirdin.*”¹⁹ buyurmuştur.

¹⁵ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 56; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 124

¹⁶ Sehâvî “Rızık nikahla isteyiniz (arayınız)” şeklinde bir rivayete yer vermekte ve rivayete ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Birçok kişi tarafından hadîs olarak nakledilen bu rivayetin hadîs olarak aslının bulunmadığı, zayıf ya da kuvvetli bir senedinin de olmadığı kaydedilmiştir. (*el-Mekâsîdü'l-Hasene*, s. 82-83.

Ayrıca bkz. Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 70; Suyûtî, *ed-Düreru'l-Müntesira*, s. 165; Zerkeşi, *et-Tezkira*, I, 103; Acl,ûni, *Kesfü'l-Hafâ*, I, 303.

¹⁷ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 118.

¹⁸ İbn Kayyyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 56-57; Zerkeşi, *Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltiltiği Eleştiriler*, (Çevirenin Önsözü) s. 38; ed-Dümeynî, *Hadîs'te Metin Tenkidi Metodları*, s. 142.

¹⁹ Bu rivayeti Hâkim *Müstedrek*'ine almış ve rivâlerinin Ebû Sa'îd el-Makburî ailesine mensup Medineliler olduğunu belirtmiştir (*Müstedrek*, II, 4). Zehebî bu rivayetin uydurma; Allah'e en sevimli yerin de Mekke olduğu hususunun sabit olduğunu belirtmiş, ayrıca Sa'îd el

Tirmizî²⁰ ve diğer birçok kaynaktaki²¹ Hz. Peygamber'in Mekke için, "Allah'a yemin olsun ki, sen Allah'ın beldeleri içinde O'na en sevimli olansın" ve yine, "Şüphesiz bana en sevimli olan beldesin." dediğinin sabit olduğunu kaydeden İbn Teymiye, bu hadîslerde Mekke'nin Yüce Allah ve Hz. Peygamber için en sevimli belde olduğunun açıkça ifade edildiğini, dolayısıyla Mekke'nin Hz. Peygamber; Medine'nin de Allah için en sevimli yerler olduğuna ilişkin rivayetin bâtil ve yalandan başka bir şey olmadığını vurgulamaktadır.²²

Yine başka bir rivayete göre de Hz. Peygamber Hazvera denilen yerde durmuş ve Mekke'ye hitaben şöyle demiştir: "Vallahi sen (ey Mekke!) Allah'a, Allah'ın en hayırlı ve en sevgili yerisin. Senden (zorla) çıkarılmasaydım, (kendi isteğimle) buradan ayrılmazdım."²³ Tirmizî'nin bu rivayeti sahih kabul ettiğini kaydeden İbn Teymiye, Mekke'nin, gerek Allah ve gerekse Hz. Peygamber için en sevgili yer olduğunun bu hadîsle de teyit edildiği kanaatindedir.²⁴

"Bereket büyüklerinize beraberdir."²⁵ şeklindeki rivayeti kendisine göre sahih olan sünnete arz eden müellif, güvenilir hadîs kaynaklarında Hz.

Makburî'nin de güvenilir olmadığını kaydetmiştir (*Telhîs*, II, 4). İbn Abdilberr'in, bu rivayetin münker ve uydurma olduğu hususunda ilim adamlarının ittifak etmiş olduğunu söylediği, İbn Hazm'ın da bu rivayeti, dayanağı olmayan ancak Muhammed b. el-Hasan b. Zübâle tarafından nakledilen mürsel bir rivayet olarak gördüğü de kaydedilmiştir (Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 89; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 186).

Bu rivayet için ayrıca bkz. Zerkeşî, *et-Tezkira*, s. 171; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 33; İbn Tûlûn, *eş-Şezera*, I, 121; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 59; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 72.

²⁰ Tirmizî, *Menâkıb*, 69 (V, 722).

²¹ İbn Mâce, *Menâsik*, 103 (II, 1037 no: 3108); İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 22.

²² İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 60; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 125.

²³ Krş. Tirmizî, *Menâkıb*, 69 (V, 722).

²⁴ İbn Teymiye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XXVII, 36.

²⁵ İbn Hibbân (*Sahîh*, II, 319) ve Hâkim (*el-Müsdrek*, I, 131) İbn Abbas'tan; Taberânî (*el-Mu'cemu'l-Vasît*, IX, 16) de İbnü'l-Mübârek'ten merfû olarak nakletmişlerdir. İbn Hibbân bu rivayetin İbnü'l-Mübârek'in kitabında merfû olarak yer almadığını kaydetmekte, Hâkim de bu rivayetin Buhârî'nin şartlarına göre sahih olduğunu ancak hem Buhârî hem de Müslim tarafından eserlerine alınmadığını belirtmektedir. Zehebî de *Telhîs*'de (I, 131) bu görüşe

Peygamber'in Hayber'de öldürülmüş olan bir sahâbî hakkında, "... (yaşça) büyük olan konuşsun, büyük olan konuşsun"²⁶ dediğinin, imamet ile ilgili bir hadîste de, "Eğer (imam olacak kişiler) kıraat, sünneti bilme ve hicrette öncelik bakımından eşit iseler, o zaman (yaşça) en büyük olanları imamlık yapsın."²⁷ buyurduğunun kayıtlı olduğunu zikreder. Bu hadislere göre Hz. Peygamber aynı özellikleri taşıyan kimseler arasında yaşça büyük olmanın faziletine dikkat çekmiştir. Bereketin büyüklerle beraber olduğunun ifade edildiği mezkur rivayet de Hz. Peygamber'den sahih olarak nakledilen bu rivayetlerle uygun düşmektedir.²⁸

"Kim bir kadınla malı için evlenirse, o kadının malını da güzelliğini de kendisine haram kılmış olur."²⁹ şeklindeki rivayetten sonra "Bir kadın malı, güzelliği, soyu ve dini için nikahlanır. Sen dini güzel olanı seç ki, bereket ve bahtiyarlık göresin."³⁰ şeklinde sahih bir hadîs olduğu kaydetmiş, söz konusu rivayetin Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla nakledilen bu hadîse muhalif olduğu için Hz. Peygamber'e ait olmadığını kanaatine varmıştır.³¹

"Her şey için bir selam(lama) vardır, Mescidin selam(laması) ise iki rekât (namaz)dır."³² şeklindeki rivayeti de sahih hadîslere arz eden İbn Teymiye, bu

---

katılmaktadır. Bu rivayetle ilgili değerlendirmeler için ayrıca bkz. İbn Adîy, *el-Kâmil*, II, 77; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 15, Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s.244; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 284-285.

²⁶ *Buhârî*, Diyât, 22 (VIII, 42); *Müslim*, Kasâme,1-6 (II, 1291-1293); *Ebû Davud*, Diyât, 8 (IV, 655);

²⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 301; *Müslim*, Mesâcid, 291 (I, 465); *Ebû Davud*, Salât, 61 (I, 390); *Tirmizî*, Salât, 174 (I, 459); *İbn Mâce*, İkâmetü's-Salât, 46 (I, 313-314); Beyhakî, *Sünen*, III, 119.

²⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 63; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 378.

²⁹ Suyûtî, "böyle bir hadîs bilinmiyor" (*ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 383), Sehâvî de "bu rivayetin aslını bulamadım." (*el-Mekâsıd*, s. 406) demiştir. Ayrıca bkz.. İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 164; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 325; *el-Masnû'* s. 184; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 288.

³⁰ *Buhârî*, Nikâh, 15 (VI, 123); *Müslim*, Radâ', 53 (II, 1086); *Ebû Davud*, Nikâh, 2 (II, 539 no: 2047); *Nesâî*, Nikâh, 4 (13V1, 68); *İbn Mâce*, Nikâh, 6 (I, 597).

³¹ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 116.

³² Bu rivayete aynı metinle başka bir kaynakta rastlayamadık.

konuda sahîh hadîs kitaplarında nakledilen şu iki hadîsin bulunduğunu belirtmektedir. Katâde'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi Mescid'e girdiğinde iki rekat namaz kılmadıkça yere oturmasın."³³ "Sizden birisi Cuma günü mescide girdiğinde eğer imam hutbe okuyorsa iki rekat namaz kılmadıkça yere oturmasın."³⁴ Her ne kadar müellif bu iki hadîsi zikrettikten sonra bir değerlendirme yapmamış olsa da, söz konusu rivayetin bu hadislere muvafık olduğunu, dolayısıyla rivayetin sahîh kabul edilmesi gerektiğini göstermiş olmaktadır.³⁵

3- Rivayetin Tarihi Olaylara Uygunluğu

İbn Teymiye'nin bahse konu olan bu eserinin içeriği, adından da anlaşılacağı üzere, büyük ölçüde kıssacılar tarafından Hz. Peygamber'e atfedilen rivayetlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, Hz. Ali ve Hz. Ömer gibi meşhur sahabîler ile Hz. İbrahim peygambere isnad edilen birkaç rivayete de rastlamak mümkündür. Bu rivayetlerden birinde Ömer b. el-Hattâb'ın (müslüman olduktan sonra) kendi babasını öldürdüğü ifade edilmektedir.³⁶ Ömer b. el-Hattab'ın babasının Hz. Peygamber'in peygamberliğinden önce ölmüş olduğunu kaydeden İbn Teymiye, böyle bir hâdisenin tarihen sabit olmadığını, dolayısıyla bu rivayetin yalan olduğunu belirtmektedir. Yaptığımız araştırmalarda Hz. Ömer'in babasının ölüm tarihi ile bir bilgiye ulaşamamış olsak da, İbn Teymiye'nin söz konusu rivayet hakkındaki izahı, onun böyle bir kriteri göz önünde bulundurduğunu göstermesi açısından önemlidir.

³³ *Buhârî*, Salât, 60 (I, 114); *Müslim*, Salâtü'l-Müsâfirîn, 69, 70 (I, 495) (no: 714); *Tirmizî*, *Ebvâbü's-Salât*, 235 (II, 129); *İbn Mâce*, *İkâmetü's-Salât*, 57 (I, 323 no: 1012).

³⁴ *Buhârî*, Cum'a, 33 (I, 223); *Müslim*, Cum'a, 54, 55, 56, 57, 58 (I, 596) (no: 875); *Tirmizî*, *Ebvâbü's-Salât*, 367 (II, 384-386); *Ebü Davud*, Salât, 237 (I, 697).

³⁵ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 127.

³⁶ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 69; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 125, 380

4- Rivayetin Akla, Mantığa, Duygu ve Tecrübeye Dayalı İlme Uygunluğu

Metin tenkidinin önemli kriterlerinden biri de, hadîsin akla mantığa uygun olması, duygu ve tecrübeye dayalı bilgiye aykırı olmamasıdır. Hz. Peygamber'in akıl ve mantık dışı birşey söylemesi, emretmesi ya da yasaklaması söz konusu olmayacağından, bu tür hususlar içeren rivayetlerin Hz. Peygamber'e izafe edilmesi doğru olamaz.³⁷

İbn Teymiye'nin söz konusu eserinde bu çerçevede değerlendirilebilecek bazı rivayetlere de rastlamaktayız. Bir rivayete göre Ömer b. el-Hattâb şöyle demiştir: "*Rasûlüllah Ebû Bekir'e le konuştuğu zaman, ben aralarında (konuşmalarından) bir şey anlamayan zenci gibi olurdum.*"³⁸

Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in en yakın dostu, onun sözlerinin amacını en iyi bilen ve ona en önce iman eden kişilerden olma gibi birtakım özelliklere sahip olduğuna dair pek çok örneğin bulunduğu işaret eden İbn Teymiye, Hz. Peygamber'in, sahabenin anlayacağı sade bir dil kullandığını, dolayısıyla Hz. Ömer'in de her sahâbî gibi Hz. Peygamber'in konuştuklarını anladığını, aksini söylemenin apaçık bir cahillik olduğunu belirtir.³⁹

Hz. Ömer'in böyle bir şey söylemesinin asla mümkün olmadığını, bu rivayetin sahih ya da zayıf bir senetle hiç kimse tarafından rivayet edilmediğini, dolayısıyla bunun bâtil bir söz olduğunu ifade eden İbn Teymiye, Ömer dışındaki sahabenin Hz. Peygamber'in sözlerini anlarken, Hz. Ebû Bekir'den sonra en faziletli kişi olma özelliğine sahip Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in sözlerini anlamaması ve yine Hz. Peygamber ve Ebû Bekir'in sözlerinin zenci sözü olarak nitelendirilmesini kabul edilemez olduğuna dikkat çeker. Bu rivayetin içerik olarak akıl ve mantık dışı; lafız ve mana itibarıyla uydurma olduğunu kaydeden İbn Teymiye, bu tür haber-

³⁷ Geniş bilgi için Bkz. Dümeynî, *Hadîs'te Metin Tenkidi*, s. 167 vd; Zerkeşî, *Hz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler* (Çevirenin Önsözü), s. 46 vd.

³⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 53.

³⁹ İbn Teymiye, *Mecmû'u Fetâvâ*, II, 216; V, 170; VI, 579; XI, 54, 79, 168; XVIII, 376.

leri, ancak cahil ve İslam karşıtı kimselerin ortaya çıkarmış olabileceğini de vurgulamaktadır.⁴⁰

Müellif, Hz. Peygamber'in, üzüm yemekte olan Selman el-Fârisî'ye: "*Ey Selmân! Üzüümü (dü dü) ikişer ikişer ye*"⁴¹ dediği şeklindeki rivayetin de aynı şekilde batıl olduğunu belirtir.⁴²

"Bağışlanmış kimse ile yemek yiyen de bağışlanır."⁴³ şeklindeki rivayetin, Hz. Peygamber'den uyanık iken sâdır olmadığı gibi Hz. Peygamber tarafından Salihlerden birine uykusunda söylendiğinin de doğru olmadığı belirten İbn Teymiye, bunları kesin bir dille reddetmekte ve bu rivayetin hadîs alimlerine göre sabit bir isnadı olmadığını kaydetmektedir. Ona göre anlam olarak da sahih olmayan bu rivayet müslüman alimlerinin kitaplarında yer almamıştır. Ayrıca kafirler ve münafıkların müslümanlarla birlikte yemek yemelerinin mümkün olduğu, böyle bir durumda ise onların affedilmelerinin gerekeceği, bunun ise aklen ve dinen mümkün olmadığını altı çizilmiştir.⁴⁴

5- Rivayetin İsrâiliyyat Kaynaklı Olup Olmaması

İbn Teymiye, isnadı belli olmayan ve Hz. Peygamber'e atfedilen birçok rivayetin İsrâiliyyat kaynaklı olduğuna dikkat çekmekle birlikte bunlar arasında muhteva yönüyle İslâm'a ters düşmeyen haberlerin de bulunduğuna işaret eder. Rivayete göre Hz. Peygamber Cenâb-ı Hak'tan şöyle nakletmektedir: "*Ne gök*

⁴⁰ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, 53; *Mecmû'u Fetâvâ*, XI, 109.

⁴¹ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 292; Suyûtî, *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 110; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, I, 402; İbn Arrâk, *Tenzihü'ş-Şerî'a*, II, 267; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 152; Ali el-Kârî, *el-Esâru'l-Merfû'a*, s. 248; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 73; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 208.

⁴² İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 119; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 127.

⁴³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 140; Zerkeşî, *et-Tezkira*, s. 190; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 401; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 378; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 16; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 151; İbn Arrâk, *Tenzihü'ş-Şerî'a*, II, 267; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 144; Ali el-Kârî, *el-Esrâu'l-Merfû'a*, s. 319; *el-Masnû'*, s. 181; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 230, 231; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 158; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 284.

⁴⁴ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 76; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 381; XXXII, 207.

yüzüme ne yeryüzüme sığdım. Ancak mümin bir kulumun kalbine sığdım.”⁴⁵ Bu rivayetin isrâiliyyat türü haberler arasında zikredilmiş olduğunu ve Hz. Peygamber'e aidiyetine dair bilinen bir isnadının bulunmadığını bildiren müellif, söz konusu rivayetin anlamı hakkında şöyle demektedir: “Burada sanki Allah şöyle demek istemiştir: ‘Müminin kalbi bana imanla, sevgimle ve benim bilgimle doludur.’ Yoksa bunun anlamı ‘Allah’ın zatı insanların kalbine girer.’ şeklinde değildir. Nitekim böyle bir anlayışa sahip olan ve Allah’ın zatını İsâ Mesih’le özdeşleştiren Hıristiyanları bu düşüncelerinden dolayı kabul etmiyoruz.”⁴⁶

İbn Teymiye, “*Kalb Allah’ın evidir.*”⁴⁷ şeklindeki rivayetin de İsrâiliyyât kaynaklı olup, Hz. Peygamber’e ait olmadığını ifade eder ve bundan “kalbin, Allah’a iman, onu sevme ve onu bilme yeri olduğu”nun kastedildiğini ifade eder.⁴⁸

Görüldüğü üzere İbn Teymiye isrâili haberler arasında bulunduğunu iddia ettiği bu rivayetleri tamamen reddetme yerine muhtevası üzerinde durmakta, böylece İsrâilî birçok haberin İslâm’a ters düşmeyecek yorumlarının yapılabileceğini de göstermeye çalışmaktadır.

6- Rivayetin Hadîs Alimlerince Nakledilip Nakledilmemesi

İbn Teymiye'nin, eserindeki rivayetleri tahlil ve tenkid ederken göz önünde bulundurduğu kriterlerden birisi de o rivayetin meşhur hadîs alimleri tarafından rivayet edilip edilmediği olmuştur. Bu tür rivayetleri değerlendirirken çoğu zaman “hadîs alimlerinin ittifakı ile...” şeklinde genel bir ifade kullanan müellif, zaman

⁴⁵ İrâki bu rivayetin aslının olmadığını belirtmiştir (*el-Muğni* (İhyâ birlikte basım), III, 15). Ayrıca bkz. Zerkeşî, *et-Tezkira*, s. 135; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 373; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 362; Zebidî, *Temyizü't-Tayyib*, s. 150; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, I, 148; Fetteñî, *et-Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 30; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 321; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 274.

⁴⁶ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 32.

⁴⁷ Zerkeşî, *et-Tezkira*, s. 136; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 308; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 316; Zebidî, *Temyizü't-Tayyib*, s. 117; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, I, 184; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 30; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 228; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 99; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 227..

⁴⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 34.

zaman ittifakın dışına çıkan alimlere de işaret etmekte, ayrıca kendisinin o konudaki görüş birliğine katılıp katılmadığını belirtmektedir.

Rivayet edildiğine göre, “*Ebû Mahzûra Hz. Peygamber’in huzurunda: ‘Aşk yılanı ciğerimi öyle bir soktu ki, onu tedavi edecek ne bir doktor, ne de bir efsuncu vardır (sadece kendisine tutulduğum sevgilinin yanındadır efsunum ve tiyâkım/panzehrim)’* şeklinde bir şiir okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber vecde gemiş, omzundan cübbesi düşmüş, o cübbeyi (Hz. Peygamber) Suffe fakirlerine taksim etmiş, suffe ehli de bunları elbiselerine yamamışlar.”⁴⁹ Müellif bu rivayetin hadîs alimlerinin ittifakı ile yalan olduğunu ifade ettikten sonra birkaç alimin, uydurma hadîsler arasında bu rivayete yer verdiklerini belirtmiştir.⁵⁰ Bu konuyla ilgili olarak başka bir rivayette, Hz. Peygamber’in omzundan düşen cübbesini/elbisesini parçalara ayırdığının, Cebrail’in de bu parçalardan birisi alarak arşa astığının ifade edildiğini kaydeden müellif, bunun daha büyük bir yalan olduğunun altını çizmektedir.⁵¹

Yine, aklın yaratılışı ve akılla Allah arasında geçen diyalogu içeren, “*Yüce Allah akli yarattığı zaman ona ‘gel’ dedi, o da geldi. Sonra ‘git’ dedi, o da gitti. Arkasından: ‘İzzetim ve Şanıma yemin olsun ki, senden daha üstün bir varlık yaratmadım. Seninle alır, seninle veririm’ dedi.*”⁵² şeklindeki rivayetin de insan

⁴⁹ Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 213; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 333; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 482. Ebû Tahir el-Makdisî ve Sühreverdî'nin Enes'ten naklettikleri söz konusunu iki beytin Hz. Peygamber huzurunda okunduğu, bunun üzerine Hz. Peygamber ve Ashâbının vecde geldiği, Hz. Peygamber'in omuzlarından cübbesinin düştüğü, bu cübbenin parçalara ayrıldığı... şeklinde devam eden rivayetin Ammâr b. İshâk tarafından uydurulmuş olduğu da ifade edilmiştir. (İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 233; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 197-198; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 141.

⁵⁰ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 50

⁵¹ İbn Teymiye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XI, 168.

⁵² İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Mevzû'ât*, I, 174; Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 189; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 233; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 343; *el-Leâlî*, I, 129; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, I, 203; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 24; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 143; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 263; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 80.

aklının fazileti ile ilgili olarak uydurulmuş olup hadîs alimlerinin ittifakı ile uydurma kabul edildiğini savunmaktadır.⁵³

Hz. Peygamber'den nakledilen, “*Kim beni ve babam (atam) İbrahim'i (n kabrini) aynı yıl içerisinde ziyaret ederse cennete girer*”⁵⁴ şeklindeki rivayetin yalan ve uydurma olduğunu belirten İbn Teymiye, bu ve buna benzer rivayetlerin hiçbirisinin Buhari, Müslim, Ebû Davud, Nesâî, Ahmed b. Hanbel gibi güvenilir hadîs alimleri tarafından rivayet edilmediğini; İmam Malik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuveyh, Ebû Hanife, Sevrî, Evza'î, Evs b. Sa'd gibi fıkıh alimlerinin de bu konudaki rivayetlere itimat etmediklerini kaydetmektedir.⁵⁵

İbn Teymiye hadîs alimlerinin çoğu tarafından zayıf, hatta uydurma kabul edilen bazı rivayetlerin Amed b. Hanbel, Tirmizî gibi meşhur hadîs alimlerince rivayet edildiğini, ancak bu durum söz konusu rivayetlerdeki zayıflık ya da uydurmalığı gidermediğini de belirtir.

Müellifin bu kategoride değerlendirdiği bir rivayete göre Hz. Peygamber, “*Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.*”⁵⁶ buyurmuştur. Bu rivayetin zayıf, hatta hadîs alimlerinin çoğuna göre uydurma olduğunu belirten müellif, Tirmizî⁵⁷ ve bazı alimler tarafından rivayet edilmiş olmasına rağmen bu haberin yalan olduğunu zikretmektedir.⁵⁸ “*Kim ihlâşlı bir şekilde kırk gün geçirirse, hikmet pınarları o*

⁵³ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 41; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 122-123.

⁵⁴ Zerkeşî, *et-Tezkira*, s. 172; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 413; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 388; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 167; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 76; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 331; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 251; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 293.

⁵⁵ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 61; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 125, 378. Ayrıca bkz. *Mecmû'u Fetâvâ*, XXIV, 357; XXVI, 149; 380; XXVII, 35, 165, 185.

⁵⁶ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XI, 65; Hâkim, *Müstedrek*, III, 137. Bu rivayetin zayıf ya da mevzu oldu ile ilgili olarak bkz. Ukayli, *ed-Du'afâ*, III, 149; İbn Adiy, *Kâmil*, IV, 5; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 145; İbn Haber, *Lisânü'l-Mizân*, I, 179, 197, 422, 432; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 97; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 203.

⁵⁷ Tirmizî'de (Menâkıb, 21 V, 637) “Ben hikmet yurduyum, Ali de onun kapısıdır” şeklindedir. Tirmizî bu hadîs garip ve münker olduğunu belirtmiştir.

⁵⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 54; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 123.

*kişinin kalbinden diline dökülür*⁵⁹ şeklindeki rivayetin de Ahmed b. Hanbel ve başkaları tarafından Mekhûl'den mürsel olarak,⁶⁰ Yusuf b. Atiyye es-Saffâr – Sâbit – Enes tarikiyle de müsned olarak rivayet edildiğini, ancak müsned rivayette bulunan Yûsuf'un,⁶¹ hadîsiyle delil getirilemeyecek kadar zayıf bir ravi olduğunu belirtir.⁶²

7- Rivayetin Meşhur İslâmî Eserlerde Bulunup Bulunmaması

İbn Teymiye için rivayetlerin değerlendirilmesinde önemli kriterlerden birisi de, rivayetin meşhur hadîs kitapları ya da diğer İslâmî eserlerde yer alıp almamış olmasıdır. Nitekim fakirlikle ilgili olarak, "*Fakirler vasıtasıyla eller edininiz.. Onların öyle bir güçleri vardır ki...*"⁶³ şeklindeki rivayet ile, "*Fakirlik benim övüncümdür, onunla övünüyorum*"⁶⁴ şeklindeki rivayetlerin yalan olduğunu ve bu rivayetler hakkında meşhur İslâmî eserlerde hiçbir bilgi bulunmadığını kaydeder.⁶⁵

Müellif ikinci rivayetle ilgili olarak ayrıca şu değerlendirmeyi de yapmaktadır: "Bu rivayet yalan ve uydurmadır. Hadîs alimlerinden hiçbirisi bunu Hz. Peygamber'den rivayet etmemiştir. Manâsı da bâtıldır. Hz. Peygamber hiçbir şeyle

⁵⁹ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 564; Kudâ'î, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 285. Rivayetlerle ilgili değerlendirmeler için bkz. İbn Adiy, *Kâmil*, V, 307; Zehebî, *Mizân*, IV, 413; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 70; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 395; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 224.

⁶⁰ Krş. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, X, 70.

⁶¹ Geniş bilgi için bkz. Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VIII, 387; Ukaylî, *Du'afâ*, IV, 155; İbn Adiy, *Kâmil*, VII, 153; Zehebî, *Mizanü'l-İ'tidâl*, VII, 301; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 447.

⁶² İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 75.

⁶³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 140; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 16; İbn Deyba, *Temyizü't-Tayyib*, s. 8; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, I, 16; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 7, 473; Trablûsî, *el-Keşfü'l-İlâhî*, s. 167; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 37; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 28.

⁶⁴ Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 300; İbn Deyba, *et-Temyizü't-Tayyib*, s.113; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 9; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 178; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, 254; *el-Masnû*, s. 128; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 87; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 217.

⁶⁵ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, 48-49; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 123

övünmemiş, aksine “*Ben ademoğlunun efendisiyim. Ancak bunda övünülecek bir şey yoktur*”⁶⁶ buyurmuştur⁶⁷

İslamî eserlerde bulunmadığı, ya da hadîs alimleri tarafından nakledilmediği gerekçesiyle reddettiği diğer rivayetlerin bir kısmı da şöyledir:

“*İbrahim (as)'dan rivayet edildiğine göre o, Ka'be inşa edilirken, inşaatın her aşamasında (her rûknünde) bin rekat namaz kılmış, Allah da ona şöyle vahyetmiştir: 'Ey İbrahim! Bir acı doyurman, yahut bir çıplağı giydirmen (setr-i avret) bundan daha hayırlıdır.*”⁶⁸

İbrahim peygamberle ilgili bir başka rivayette ise Hz. Peygamber'in şöyle dediği nakledilmektedir: “*İbrahim (as) ve ben birlikte zikredildiğimiz zaman önce ona sonra bana salâtü selam getirin. Ben ve diğer peygamberler zikredildiğinde ise önce bana sonra onlara selâtü selâm getirin.*”⁶⁹ İbn Teymiye bu rivayetin de Hz. Peygamber'e ait olmadığını, müslüman alimlerin kitaplarında yer olmadığını ve hiçbir hadîs alimi tarafından da nakledilmediğini ifade etmektedir.⁷⁰

“*Kim kardeşine Allah'ın kitabından bir ayet öğretirse, onu azad etme yetkisine sahip olur.*”⁷¹ şeklindeki rivayet de yine hadîs alimlerin kitaplarında yer almadığı gerekçesiyle kabul edilmeyen ve yalan olduğu ifade edilen rivayetler arasında yer almaktadır.⁷²

⁶⁶ İbn Hanbel, *Müsned*, I, 281, 285; III, 2; Tirmizi, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 18 (V, 308); *İbn Mâce*, Zühd, 37 (II, 1440).

⁶⁷ İbn Teymiye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 123.

⁶⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 72; *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XVIII, 126. Ayrıca bkz. Suyûti, *Zeylû'l-Leâli*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Serî'a*, II, 144; Fettehî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 67; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 82; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 87.

⁶⁹ Suyûti, *Zeylû'l-Leâli*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Serî'a*, I, 341; Fettehî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s.90; Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 87-88; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 329.

⁷⁰ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, 73; *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XVIII, 380.

⁷¹ İbn Arrâk, *Tenzihü's-Serî'a*, I, 284; Fettehî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 18; Trablûsî, *el-Keşfü'l-İlâhî*, I, 879; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, 283; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 339; *el-Masnû*, s. 190; Benzer bir rivayet için bkz. Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 421.

⁷² İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 86; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 126.

İbn Teymiye'nin meşhur İslâmî eserlerde hakkında hiçbir bilgi bulunmadığını gerekçesiyle reddettiği başka bir rivayet de şöyledir: "*Abdest alan kimseye kim bir ibrik su verirse, sanki ona üzerine binip Allah yolunda cihad edeceği eğerli bir at vermiş olur.*"⁷³

Yukarıda verdiğimiz örneklerde İbn Teymiye bu rivayetlerin meşhur İslâmî eserlerde bulunmadığını, ya da bu eserlerde söz konusu rivayetlerle ilgili bir bilgiye rastlamadığını ifade etmekte, böylece bunların Hz. Peygamber'e ait olmadığını söylemektedir. Bunun yanında ele aldığı rivayetlerin bazılarının sahîh hadîs kaynaklarında bulunduğunu ve dolayısıyla bu tür rivayetlerin sahîh olduğuna da işaret eder. "*İslam garib olarak başladı ve başladığı gibi garib olarak dönecek. Garib olanlara ne mutlu!*"⁷⁴ şeklindeki rivayetin sahîh olduğunu belirttikten sonra bu rivayetin Müslim tarafından Sahîhi'nde rivayet edildiğini, diğer hadîs alimleri tarafından daha birçok tarikten nakledilmiş olduğunu belirtmektedir.⁷⁵

8- Rivayetin Sened Açısından Problem Taşıyıp Taşımaması

İbn Teymiye söz konusu eserindeki rivayetleri senetleri açısından da değerlendirmeye tabi tutmuş, sabit bir senedi olmayan rivayetleri çoğu yerde reddetmiştir. Bu gibi durumlarda rivayetin aynı lafızla kaynaklarda yer alıp almadığına dikkat çekmiş, anlam olarak yakın olan rivayetlere de değinmiştir.

Bilindiği üzere mescitler, mescitlerde bulunmanın fazileti vb. konular uydurma ve zayıf rivayetlerin çokça bulunduğu konulardır. İbn Teymiye'nin bu eserinde bu tür bir iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birine göre Hz. Peygamber mescitte ayaklarını uzatmış, Allah da ona: '*Ey Muhammed! Sen Aişe'nin evinde değilsin.*'

⁷³ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 103; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 383. Bkz. Suyûtî, *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzîhü's-Şerî'a*, II, 75; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'at* s. 31; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 340; *el-Masnû*, s. 190; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 270; Şevkâkî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 30 Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 302; Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 87-88;

⁷⁴ *Müslim*, İmân, 232 (I, 130). Ayrıca bkz. İbn. Hanbel, *Müsned*, IV, 73; *İbn Mâce*, Fiten, 15 (II, 1319-1320).

⁷⁵ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 107.

diye vahyetmiştir. Mana itibarıyla akıl dışı olan bu sözle ilgili olarak müellif, bu sözün isnadının bilinmediğini kaydetmiştir.⁷⁶

Kıssacılar ve vaizler tarafından çokça zikredilen, halk arasında da Hz. Peygamber'in sözü olduğu hususunda yaygın bir kanaat bulunan, "*Cennet annelerin ayakları altındadır.*"⁷⁷ rivayetinin anlamını, "annelere tevazu göstermek, cennete girme sebeplerinden biridir" şeklinde açıklayan İbn Teymiye, bu rivayetin lafız olarak Hz. Peygamber'e ait sabit bir senedinin olmadığını kaydetmektedir.⁷⁸

Bu konuda İbn Ömer'in Hz. Peygamber'den, "*Baba, Cennet kapılarının ortasıdır. İster bu kapıyı yık, ister koru.*"⁷⁹ şeklinde bir hadîs naklettiğini ifade eden müellif, yine bu konuyla ilgili olarak Muâviye b. Câhime es-Sülemî'nin Hz. Peygamber'e gelip, "*Ey Allah'ın Elçisi! Savaşa katılmak istiyorum. Bunu seninle istişare etmek için geldim.*" demesi üzerine ona Hz. Peygamber'in "*Senin annen yok mu!?*" dediği, onun "*Evet var.*" sözü üzerine de Hz. Peygamber'in, "*Öyleyse onunla ilgilen. Şüphesiz Cennet onun ayakları altındadır.*" buyurduğu ve Hz. Peygamber'in değişik yerlerde bunu ikinci, üçüncü kez söylediğinin de kaynaklarda yer aldığı⁸⁰ belirten İbn Teymiye, bu hadîslerle söz konusu rivayet arasında anlam bakımından uygunluk olsa da metin açısından farklılık olduğunu belirtmektedir.⁸¹

⁷⁶ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 128.

⁷⁷ Hâtip el-Bağdâdî (*el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî*, II, 231), Kudâ'î (*Müsnedü's-Şihâb*, I, 102) ve Deylemî (*el-Firdevs*, II, 116) Ens'es'den merfû olarak rivayet etmişler, ancak bu rivayetlerin senedinde bulunan Mansûr b. Muhâcir ve Ebu'n-Nadr el-Ebâr'ın bilinmeyen kimseler olduğu, hadîsin de münker olduğu belirtilmiş, İbn Abbas'dan da merfû olarak nakletmiş bu rivayetin zayıf kabul edildiği ifade edilmektedir. (Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 176; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 335).

⁷⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 122.

⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 218; İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 445, 447, 451; *İbn Mâce*, Edeb, I (II, 1208); *Tirmizî*, el-Birr ve's-Sıla, 3 (IV, 311); İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 168; Hâkim, *Müstedrek*, II, 215; IV, 168, 169; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, VI, 182, 183.

⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 517; Beyhakî, *Sünen*, IX, 26; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 167.

⁸¹ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 122.

“Ben bilinmeyen bir hazine idim. Bilinmek istedim ve insanları yarattım ve onlara kendimi tanıttım. Onlar da beni tanıdılar”⁸² şeklindeki rivayetin Hz. Peygamber’in sözü olmadığını, sahih ya da zayıf bir senedinin de bulunmadığını kaydeder.⁸³

“Kim bir mescitte bir kandil yakarsa, bu mescitte o kandilden bir ışık parçası kaldığı müddetçe melekler ve hamel-i arş o kimse için istiğfarda bulunurlar.”⁸⁴ şeklindeki rivayetin ise isnadının bulunmadığını, ancak mevzu olarak da bilinmediğini zikreder.⁸⁵

İbn Teymiye göre, bazı rivayetlerin sabit bir isnadı bulunmadığı halde manası sahih olabilmektedir. Nitekim, “Rabbim beni terbiye etti. O'nun terbiye etmesi ne güzeldir.”⁸⁶ şeklindeki rivayetin, bilinen sabit bir isnadı olmamasına karşılık manâsının sahih olduğunu belirtir.⁸⁷

“Allahım! Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskinlerle birlikte dirilt.”⁸⁸ şeklindeki rivayetin nakledilmiş olmakla birlikte zayıf olduğunu ve sabit

⁸² Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 136; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 327; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 329-330; İbn Deyba, *Temyîz*, s. 126; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 51; İbn Arrâk, *Tenzihü'ş-Şerî'a*, I, 147; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'at*, s. 11; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, 296; *el-Masnû'*, s. 141; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 132, ; Trablûsî, *el-Keşfü'l-İlâhî*, II, 708; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 243; el-Yemenî, *en-Nevâfîh*, s. 264; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 147.

⁸³ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 35; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 122.

⁸⁴ Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 136; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 396-397; İbn Deyba, *Temyîzü't-Tayyib*, s. 159; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 146; İbn Arrâk, *Tenzihü'ş-Şerî'a*, I, 147; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'at*, s. 37; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 80; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 226; el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 281.

⁸⁵ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 126; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 128.

⁸⁶ Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 160; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 29; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 8; İbn Deyba, *Temyîzü't-Tayyib*, s. 12; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, I, 44; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'at*, s. 87; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 327; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 70; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 37; el-Elbânî, *Silsiletü Ehâdîsi'd-Daîfe*, I, 72.

⁸⁷ İbn Teymiye, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, s. 27; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 375.

⁸⁸ *Tirmizî*, Zühd, 37 (IV, 577); İbn Mâce, Zühd, 7 (II, 1381); Beyhakî, *Sünen*, VII, 12; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 358. Ayrıca Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'at*, III, 141, 142; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidal*, VII, 420; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 84; Suyûtî, *el-Leâliü'l-Masnû'a*, II, 324; İbn Deyba, *Temyîzü't-Tayyib*, s. 32; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, I, 116; İbn Arrâk, *Tenzihü'ş-Şerî'a*, II, 304;

olmadığını kaydeder. “*Miskin olarak yaşat*”ın manâsının, “*Beni huşu sahibi ve mütevazi olarak yaşat.*” demek olduğunu da açıklar, ancak böyle rivayetin senedinin sabit olmadığını belirtir.⁸⁹

“*Dünya mü'min kişinin adımıdır.*”⁹⁰ şeklindeki rivayetin ise gerek Hz. Peygamber'e gerekse selef-halef alimlerden herhangi birine ait bir senedinin bilinmediğini kaydeder.⁹¹

9- Rivayetin Hz. Peygamber Sözü Olarak Bilinip-Bilinmemesi

İbn Teymiye bazı rivayetlerin sened ve metinleri hakkında hiç bilgi vermemiş, sadece o rivayetin Hz. Peygamber sözü olarak bilinmediğine dikkat çekmiştir. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

“*Mümin, bir dağın zirvesinde de bulunsa, Allah ona sıkıntı verecek birini, yahut bir şeytanı musallat eder.*”⁹²

“*Kim aç bir kimseyi doyurur, bir aybı örter (bir çıplağı giydirir)se ona Allah'ın Cennet'i vereceğine kefil olurum.*”⁹³

“*Fitneyi kerih görmeyin. Zira fitnede münafıkların hasadı vardır.*”⁹⁴

“*Ben Arabdanım, ancak Arablar benden değildir.*”⁹⁵

Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 59; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 240; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 181; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 81.

⁸⁹ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 94; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 382.

⁹⁰ İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 402.

⁹¹ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 46.

⁹² İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 29; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 375. Ayrıca Bkz. Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 384; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 137; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 774; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 162; Derviş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 257.

⁹³ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 77; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 144; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 67; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 82; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 88.

⁹⁴ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 80; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 126; Zerkeşî, *et-Tezkira*, s. 219; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 464; Suyûfî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 445; *Zeylû'l-Leâlî*, s. 203; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 219; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 249; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 351; Fetteñî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 222; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 365; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 359; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 164.

⁹⁵ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 93; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 382.

“Ey Ali! Demirden iki nalın (ayakkabı) edin ve onları Allah yolunda eskit.”⁹⁶

“Allah şöyle buyuruyor: ‘Bana niyetlerinize geliniz, amellerinizle değil.’”⁹⁷

“Ashabım ileride öyle bir fitneye düşecek ki, hem katil hem de maktûl cennetlik olacak.”⁹⁸

Yine “Kim bir köpeğin korumasında gecelerse, Allah’ın gazabı altında gecelemiş olur.”⁹⁹ şeklindeki rivayet ile kadınlara, cima anında kocalarına cilve yapmalarının emredildiği rivayetler de bu cümledendir.¹⁰⁰

“Kim bir kalp kırarsa, iyileştirmek de ona düşer.”¹⁰¹ şeklindeki rivayeti bir edep ilkesi olarak gören müellif, rivayetin bu lafızla Hz. Peygamber’in sözü olarak bilinmediğini vurguladıktan sonra, manası sahih olmakla birlikte Hz. Peygamber’e ait olmayan çok sayıda bu tür sözün bulunduğunu, ancak bunları söylemediği halde Hz. Peygamber söyledi demenin de mümkün olmadığını eklemektedir.¹⁰²

10- Rivayetin Sahâbe, Tabiûn veya Selef Alimlerinde Birine Ait Olup Olmaması

İbn Teymiye, kıssacılar tarafından Hz. Peygamber’e atfedilen bir kısım rivayetlerin ise Hz. Peygamber sözü olmayıp, selef alimlerine ait sözler olduğuna işaret etmektedir. Bu tür sözlerin sahiplerinin kimler olduğu konusunda çoğunlukla

⁹⁶ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 97; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 382; Suyûtî, *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, I, 284; Ali el-Kârî, *el-Masnû*, s. 213; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 383; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 87.

⁹⁷ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 101; Suyûtî, *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 317; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 188; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a*, s. 250; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 87.

⁹⁸ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 108; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 383.

⁹⁹ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 120; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 384; Suyûtî, *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 402; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 153; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 88.

¹⁰⁰ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 121; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 384

¹⁰¹ Suyûtî, *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şerî'a*, II, 402; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 153; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 88.

¹⁰² İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 124; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 384, 385.

açıklama yapmayan İbn Teymiye, “insanlardan birinin sözü”, “selef alimlerinden birinin sözü” gibi genel ifadeler kullanmaktadır. “*Mü'min için Rabbine kavuşmadıkça rahat yoktur.*”¹⁰³, “*Kavmi içinde şeyhin konumu, ümmeti içinde nebinin konumu gibidir.*”¹⁰⁴, “*Ebrâr'ın iyilikleri, mukarrebûnun kötülükleri gibidir.*”¹⁰⁵ gibi rivayetlerin Hz. Peygamber'in sözü olmayıp selef alimlerine ait olduğunu zikreder. Bununla birlikte söz konusu rivayetlerin isnad edildiği alimin kim olduğuna işaret ettiği istisnai rivayetlere de rastlamak mümkündür. “*Dünya sevgisi her hatanın başıdır.*”¹⁰⁶ şeklindeki rivayetin, Hz. Peygamber'e ait bilinen bir senedinin olmakla birlikte Cündüb b. Abdullah el-Becelî'ye aid olduğunun bilindiğini ifade etmektedir.¹⁰⁷

“*Müminin korkusu ve ümidi tartılacak olsaydı, mutlaka denk gelirdi*”¹⁰⁸ şeklindeki rivayetin ise yine seleften birine ait olduğunu ifade ettikten sonra, bu sözün sıhhatiyle ilgili olarak da “bu sahih bir sözdür” ilavesinde bulunur.¹⁰⁹

¹⁰³ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 40; Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 124; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 465; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 446; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 193; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 251; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 362; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 165; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 349; el-Elbânî, *Daîfe*, II, 116.

¹⁰⁴ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 66. Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 183; Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 190; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 257; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 215; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 95; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, I, 352; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şeri'a*, s. 207; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 20; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 253; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 17; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 18.

¹⁰⁵ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 40; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 383.

¹⁰⁶ Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 122; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 182; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 184; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 67; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 173; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 163; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 344-345; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 126; el-Yemenî, *en-Nevâfih*, s. 624; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 96.

¹⁰⁷ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 44; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 123.

¹⁰⁸ Zerkeşi, *et-Tezkira*, s. 136; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 349-350; Suyûtî, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, s. 348; *Zeylü'l-Leâlî*, s. 203; İbn Deyba, *Temyüzü't-Tayyib*, s. 138; İbn Tûlûn, *eş-Şezra*, II, 84; İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şeri'a*, II, 402; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, s. 11; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 289 *el-Masnû'*, s. 150; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 166; el-Yemenî, *en-Nevâfih*, s. 281; Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s. 259; el-Medenî, *Tahzîru'l-Müslimîn*, s. 109.

¹⁰⁹ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 67; *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII, 380.

Bu husus bize Hz. Peygamber'e ait olarak nakledilen rivayetlerin, herhangi bir alime ait sahih bir söz olabileceğini ve dolayısıyla bu tür rivayetler için uydurma hükmünün verilmesinin doğru olmayacağını göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

Burada İbn Teymiye'nin hakkında zayıf ya da sahih şeklinde hüküm vermediği bazı rivayetlerin de bulunduğunu ifade etmekte yarar görmekteyiz. Bu tür rivayetleri daha çok "nakledilen" veya "nakledilmeyen" şeklinde bir tasnife tabi tutmuş olan müellif, nakledildiğini ifade ettiği rivayetlerin nerede kaydedildiklerine ise genelde işaret etmemiştir.¹¹⁰

Sonuç olarak; İbn Teymiye rivayetleri isnad ve metin açısından ele almış, bir rivayetin sened olarak problem taşımamasını, o rivayetin sahihliği için yeterli görmemiş, metnin de birtakım kriterler taşıması gerektiği belirtmiştir. İbn Teymiye'ye göre bir metnin Hz. Peygamber'e ait olduğunun anlaşılabilmesi için, sahih bir sened yanında, o metnin Kur'ân ve sahih sünnete uygun olması en başta gelen şartlardandır. Bunun yanında rivayetin akla ve mantığa ters düşmemesi, tarihi olaylara uygunluğu, hadîs alimleri tarafından nakledilmiş olması, sahih hadîs kitaplarında yer alması gibi hususlar da o rivayetin Hz. Peygamber'e ait olduğunu gösteren kriterlerdendir.

Hz. Peygamber'e izafe edilmekle birlikte, ona ait olmadığı tespit edilen rivayetlerin tamamını değersiz görmek yanlıştır. Bu tür rivayetlerden bir kısmının sahabe, tabiûn veya daha sonraki dönem alimlerinden birine ait olması muhtemeldir. Yine Ehl-i kitap ya da başka bir kültürden geçmiş sahih bir söz olması ihtimali de daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Diğer taraftan İbn Teymiye'nin rivayetleri değerlendirirken öne sürdüğü bu kriterler, hadiste metin tenkid kriterlerinin özünü oluşturmaktadır. Hadis metinlerinin çeşitli ölçülere vurularak değerlendirilmesi çalışmaları açısından bu eser, önemli bir görevi ifa etmektedir. İbn Teymiye'nin söz konusu rivayetlerle ilgili

---

¹¹⁰ İbn Teymiye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, s. 84, 85.

değerlendirmelerinin kendinden sonraki çalışmalarda referans olarak gösterilmesi de bu durumu doğrular niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.
- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasan Nureddîn Ali b. Sultan Muhammed, *el-Esrârü'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (Mevdü'âtü'l-Kübrâ)* thk. Muhammed b. Lütfi Sabbag, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1406/1986
- , *el-Masnû' fi Ma'rifeti'l-Hadisî'l-Mevdü' (Mevdü'âtü's-Suğrâ)*, thk. Abdül-fettah Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmiy, 4. bs. Kahire 1984, s. 326.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *Sünen*, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke 1414/1994.
- , *Şu'abü'l-İmân*, tahk. Muhammed es-Sa'id, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410;
- Buhari, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail 256/870, *Câmi'u's-Sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları İstanbul 1982; *et-Tarihü'l-Kebir*, I-IX, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Haydarabad 1943.
- Çakın, Kamil, "Hadîslerin Kur'ân'a Arzı Meselesi", *AÜİFD*, C. XXXIV, 1993, s. 237-262.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982
- Dervîş el-Hût, Muhammed es-Seyyid, *Esna'l-Metâlib fi Ehâdîsi Muhtelifeti'l-Merâtib*, tahk. Halîl el-Mîs, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1403/1983
- Deylemî, Ebû Mansûr Şehrdâr b. Şirveyh, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, tahk. es-Sa'idî Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.

- Dümeynî, Müsfir b. Gurmullah, *Hadiste Metin Tenkâdi Metodları*, çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, İstanbul 1997.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- Ebû Nuaym el-İsfahani, Ahmed b. Abdullâh b. İshak, *Hilyetü'l-Evliyâ Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut t.y.
- Elbani, Muhammed Nasırüddîn, *-Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Zaife ve'l-Mevzû'a El-Mektebetü'l-İslamiyye*, Beyrut 1977
- el-Yemenî, Muhammed b. Ahmed b. Cârullah es-Sa'dî, *en-Nevâfihu'l-'Atıra*, Tahk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ, Müessetü'l-Kütübi's-Sikâfiyye, Beyrut 1414/1993.
- Fetteni, Cemaleddîn Muhammed Tahir b. Ali el-Hindi, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât* Emin Demc, Beyrut ty.
- Hakim en-Nisaburi, Ebû Abdullâh İbnü'l-Beyyi Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tahk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.
- Hatib el-Bagdadi, Ebû Bekr el-Hatib Ahmed b. Ali b. Sabit, *el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî*, tahk. Mahmûd et-Tahhân,, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad 1403.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid* ve *Mebbe'ü'l-Fevâid*, tahk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.
- İbn Adîy, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adi el-Cürcani, tahk. Yahyâ Muhtâr Gazâvî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, Dâru'l-Fikr., Beyrut 1409/1988.
- İbn Arrak, Ebü'l-Hasan Nureddîn Ali b. Muhammed b. Ali Kinânî, *Tenzihü's-Şerî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri's-Şerî'ati'l-Mevzû'a*, Mektebetü'l-Kâhire, Mısır ty.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrahim; *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, tahk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.
- İbn Hacer el-Askalanî, *Lisânü'l-Mizân*, Beyrut 1390/1971.

- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Bülbân* tahk: Şu'ayb el-Arnâfî, Beyrut 1993-1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.
- İbn Teymiye, Ahmed Abdulhalîm b. Teymiye el-Harrânî, *Ehâdîsü'l-Kussâs*, tahk. Ahmed Abdullah Bâcûr ed-Dâru'l-Mısriyyetü'l-Lübnâniyye, Kahire 1413/1993.
- , *Mecmu'u Fetâvâ*, Tertîb: Abdurrahman b. Kasım, ..Mektebetü't Takvâ, ty. yy.; *Minhâcû Şünneti'n-Nebeviyye*, tahk. Muhammed Reşad Salim, Müessesetü Kurtuba, yy. 1406.
- , *es-Sârimü'l-Meslûl*, Muhammed Abdullah Ömer el-Halvanî-Muhammed Kebîr Ahmed, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1417
- İbn Tûlûn ed-Dimeşkî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed, *eş-Şezra fi'l-Ehâdîsi'l-Müştehirâ*, tahk. Kemal b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1413/1993.
- İbnü'd-Deybâ' eş-Şeybânî, Abdurrahmân b. Ali; *Temyîzü't-Tayyîb Mine'l-Habîs*, Dâru Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut ty.
- İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf fi's-Sahîh ve'd-Daîf*, tahk. Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Haleb 1403/1983,
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemaleddîn Abdurrahmân b. Ali, *Kitabü'l-Mevzû'ât*; tahk. Abdurrahmân Muhammed Osman, Dâru'l-Fikr, 1983.
- İrakî, Zeynüddîn Abdurrahman b. el-Huseyn, *el-Muğni 'an Hamli'l-Esfâr* (İhyâ ile birlikte), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1996.
- Keleş, Ahmet, *Hadîslerin Kur'an'a Arzı*, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri, *Alternatif Hadîs Metodolojisi*, Kitâbiyât, Ankara 2002
- Kudâ'î, Ebu Abdillâh Muhammed b. Seleme b. Cafer, *Müsnedü's-Şihâb*, Beyrut 1986

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, (tahk: M. Fuâd Abdulbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.

Polat, Selahattin, *Hadîs Araştırmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul ty.

Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman, *el-Mekâsîdü'l-Hasene*, tahk. Abdullah Muhammed es-Siddîk-Abdulvehhâb Abdullatîf, Mektebetü'l-Hâncî, Mısır 1375/1956

Suyuti, Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr, *el-Leali'l-Masnû'a fi Ehâdisi'l-Mevdû'a*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1403/1983.

-----, *Zeylû'l-Leali'l-Masnû'a*, tahk. Seyyid Muhammed, el-Matba'u'l-Ulvî, Hindistan 1303 Hindistan (Laknav) 1303.

-----, *ed-Dürerü'l-Müntesira fi'l-Ehâdisi'l-Müstehira*, tahk. Halil el-Mîs, Dâru'l-Arabiyye, Beyrut 1404.

Şevkani, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, *el-Fevaidü'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdisi'l-mevzû'a*, thk. Abdurrahmân b. Yahya el Yemani, Mektebetü's-Sünneti'l-Muhammed, Kahire 1960.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Musul 1983; *el-Mu'cemu'l-Vasît*,

Tarablusî, Muhammed b. Muhammed Hüseyini, *el-Keşfü'l-İlâhî an Şedidi'd-Da'îf ve'l-Mevzû' ve'l-Vâhî*, tahkik Muhammed Mahmud Ahmed Bekkar. Mektebetü't-Talibi'l-Camii, Mekke1987/1408.

Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Ukayli, Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Haddad, *ed-Du'afâü'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984.

Zebidî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Temyizü't-Tayyib mine'l-Habîs*, Dâru'l-Kütübi'l Arabî, Beyrut ty.

Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizanü'l-İ'tidal fi Nakdi'R-Rical*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1416/1995.

Zerkeşi, Ebû Abdullah Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah (745/794); *et-Tezkira fi'l-Ehâdisi'l-Müştehira*, tahk. Mustafa Abdülkâdir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406.

-----, *Hz. Aişe'nin Sahâbeye Yöneltiği Eleştiriler*, çev. Bünyamin Erul, Kitâbiyât, Ankara 2000.